

TÜRK

2022, Yıl/Year: 10, Sayı/Issue: 30, ISSN: 2147-8872

TÜRK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / *Date of Received: 02.07.2022*

Kabul Tarihi / *Date of Accepted: 23.09.2022*

Sayfa / *Page: 263-274*

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / *Writer:*

Kürşat KARTAL

Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kültürel Çalışmalar
Yüksek Lisans Öğrencisi
hanem_9@hotmail.com

ÇADIRKAYA KASABASINDA ÖLÜM İLE İLGİLİ İNANIŞ VE UYGULAMALAR *

Öz

Yaşamının nihayete ereceği noktaya ölüm denir. Bir değişimi ve sonu ifade eden ölüm, hemen her bilim dalının ilgisini çekmiştir. Bu bilim dallarından biri de halkbilimdir. Halkbilimde geçiş dönemleri olarak adlandırılan doğum, evlenme ve ölüm dönemlerin son evresi olan ölüm etrafında, pek çok inanç ve uygulama meydana gelmiştir. Toplumlar tarafından çok önemli görülen bu geçiş dönemlerinde amaç, geçiş dönemindeki kişiyi anmak, kutlamak ve bu geçiş dönemlerini ilan etmektir. Bu geçiş dönemlerinin sonuncusu ise ölümdür. Ölüm ile ilgili pratiklere kaynaklık eden en önemli unsurlar din ve kültürdür. Çalışmada, Çadirkaya kasabesindeki ölüm ile ilgili inanç ve uygulamalar temel alınmıştır. Çadirkaya kasabesinde farklı etnik ve inanç grubuna ait bireylerin mevcudiyeti, bu farklı etnik ve inanç grubuna mensup bireylerin dini ve kültürel değerlerinin yıllar içerisinde harmanlanmasına ve böylelikle zengin bir folklorun oluşmasına vesile olmuştur. Bu makalede Çadirkaya kasabası ve çevresinin ölüm ve sonrası gelenek ve göreneklerinin, uygulama ve ritüellerinin tespiti ve kültürel unsurların sistematik bir değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu uygulamaların Türk kültür ve inanç sistemi ile benzerlikleri üzerinde durulmuştur.

Anahtar sözcükler: Çadirkaya kasabası, Ölüm ritüelleri, Ölüm öncesi, Ölüm sonrası, Ölüm sonrası, Uygulamalar.

* Bu çalışma Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kültürel Çalışmalar Bilim Dalında yapılan yüksek lisans çalışmasından üretilmiştir.

BELIEFS AND PRACTICES REGARDING DEATH IN ÇADIRKAYA TOWN**Abstract**

The point at which his life ends is called death. Death, which represents a change and an end, has attracted the attention of almost every branch of science. One of these branches of science is folklore. Many beliefs and practices have occurred around death, which is the last stage of birth, marriage and death periods, which are called transitional periods in folklore. The purpose of these transition periods, which are considered very important by societies, is to commemorate, celebrate and announce these transitional periods. The last of these transitional periods is death. The most important elements that are the source of practices related to death are religion and culture. The study is based on beliefs and practices related to death in Çadırkaya town. The presence of individuals belonging to different ethnic and belief groups in the town of Çadırkaya has led to the blending of the religious and cultural values of individuals belonging to these different ethnic and belief groups over the years, thus creating a rich folklore. In this article, the determination of the traditions and customs, practices and rituals of Çadırkaya town and its surroundings after death and a systematic evaluation of the cultural elements were made. The similarities of these practices with the Turkish culture and belief system are emphasized.

Keywords: Çadırkaya town, death rituals, before death, during death, after death, Practices.

Giriş

Örnek Çadırkaya, Doğu Anadolu Bölgesi'nde Erzincan iline bağlı bir kasabadır. Şehir merkezine 110 km mesafede bulunan kasaba, Tercan Ovası üzerinde kuruludur. Güneydoğusunda Tercan, kuzeyinde Otlukbeli, batısında Çayırılı ve kuzeydoğusunda Bayburt ile çevrilidir. Denizden yüksekliği 1100 metre olup sert karasal iklim özelliği göstermektedir. Mevsimler yazları sıcak ve kurak kışları ise soğuk ve kar yağışlı geçmektedir (Konukçu, 1998: 118).

Tarihi çok eskilere dayanan kasabada farklı etnik ve dini gruplar hep bir arada yaşamış, kasaba tarih boyunca önemli bir nüfus hareketliğine sahip olmuştur. Çadırkaya'nın tarihi, Urartululara kadar uzanmaktadır. Urartulardan sonra bölgeye Asurlular, Medler, Persler, İskender İmparatorluğu, Araks Devleti ve Romalılar hâkim olmuştur. 1071 yılından itibaren de Türk egemenliği hüküm sürmüştür (<https://erzincan.ktb.gov.tr>). 11. yüzyıl itibariyle Saltuklular, Eretnalılar, Karakoyunlular, Akkoyunlular ve Osmanlılar bölgeye hâkim olmuştur (Konukçu, 1998: 45-90).

Konukçu'nun tespitlerine göre: "*Tarih boyunca bölgede Türklerden ile Ermeniler birlikte yaşamıştır.1404 yılında buradan geçen İspanyol seyyah Clavijo adını Pagarric olarak kaydettiği kasabada bir Ermeni ve bir Türk mahallesi bulunduğunu belirtmiştir. Ayrıca Emir Temür'ün bölgedeki kaleyi tahrip ettiği bir kale olarak zikreder.*" (Konukçu, 1998: 32). Yine Konukçu'nun bir başka tespitine göre: "*1591 tarihli kayıta 21 Müslüman ve 215 Gayrimüslim hane bulunurken 1642 tarihli avârız defterinde 28 Müslüman hane, 98 gayrimüslim hane ve 2 askeri görevlinin bulunduğu*

mamur bir kasabadır. 19. yy belgelerine göre ise Çadirkaya'da 475 Müslüman 269 gayrimüslim kayıt altına alınmıştır. Ermeni nüfustan en az üç sülale 20. yüzyıl başlarına gelmeden Müslümanlığa geçmiştir.”(Konukçu, 1998: 118).

Kaynak kişilerimizden Mehmet Hanifi Kılıç'ın ifadelerine göre: “Kasaba 1900 yılların başına kadar Ermeni ve Müslüman Türklerin ortak hayat sürdüğü bir yerdir. Günümüzde Yenimahalle olarak ifade edilen kalenin doğusunda Ermeniler yaşarken, Camikebir olan ve kalenin batı sırtında yer alana bölgede Müslümanlar yaşamaktaydı.” (KK.6).

Bölgedeki Ermeni varlığının günümüzde kaybolduğu görülmüştür. “Ermeniler buradan gitmişler, gitmek istemeyenler de Müslüman olmuş. Birkaç Ermeni var ama söylemezler.” (KK.6).

Çadirkaya kasabasında özellikle 20. yüzyılda yoğun bir nüfus hareketliği meydana gelmiştir. Kaynak kişilerimizden Mehmet Hanifi Kılıç'ın ifadelerine göre: “1965'te resmi nüfus 4800 iken Alevi-Sünni karışıktır. 1976'dan sonra ise Alevi oranı %80 azalmıştır. Şu anda Muhacir Komda 6 Çadirkaya merkezde 8 hane kalmıştır. 1937'de Yugoslavya göçmenleri gelmiştir (40 hane). 1970'te göç etmişler 9 hane kadar kalmıştır. 1950 sonrası Trabzon'dan 15 hane gelmiştir. Şu an 10 hane vardır. 1960 sonrası Bayburt'tan 30 hane gelmiş şu an 8 hane vardır. 1983-84'te Tunceli Çemişgezek'ten 40 hane Şafaklı aşireti gelmiş ve hepsi yaşamını sürdürmektedir. 1940'larda Kars'tan 10-15 hane 1987'de Bulgaristan'dan 4 hane gelmiş ve halen kasabada yaşamaktadır.” (KK.6). Bu hareketli yapısından dolayı Çadirkaya'da yaşayanların Türklerin Orta Asya bozkırlarından bölgeye getirdiği kültürel öğeler, bölgedeki diğer etnik ve dini grupların kültürleri ile harmanlanmış ve bu değerler yöre halkının inanç ve yaşamlarına zenginlik olarak yansımıştır.

Çadirkaya Kasabasında Ölüm İle İlgili İnanç ve Uygulamalar

“İnsan, hangi toplumda yaşarsa yaşasın hayatının bazı dönemlerinde hem kişisel hem de toplum içindeki yerinin ve konumunun değiştiği bazı dönemlerden geçer, bu dönemlerde toplumdaki topluma değişimle birlikte amacın ve özün aynı kaldığı bazı tören ve kutlamalar yapılır. Birey için bir toplumdaki diğerine geçişin sembolü ya da sınavı olan geçiş dönemi törenleri içlerinde birçok kültürel unsuru ve inancı barındırılır.” (Yeşil, 2014: 117).

İnsan yaşamının başlıca üç önemli “geçiş dönemi” vardır: Doğum, evlenme ve ölüm. Ölüm, geçiş dönemlerinin sonucusudur ve insanı her zaman zihinsel olarak meşgul etmiştir. Bundan dolayı tüm milletlerde ölüm etrafında şekillenen farklı ve benzer inanç ve uygulamalar ortaya çıkmıştır.

Çalışmamız, Erzincan'ın Çadirkaya kasabasında ölüm ile ilgili inanç ve uygulamaları içermektedir. Çadirkaya ve çevresindeki yerli halkı, köken olarak Türkmenler oluşturmaktadır. Bunun yanında hem uzak geçmişte hem yakın geçmişte farklı etnik ve dini grupların bir arada yaşadığı bir bölgedir. Bundan dolayı ölüm etrafında gelişen inanç ve uygulamalarda İslam'ın yanında eski Türk inanç ve gelenekleri, farklı etnik grupların kültürel öğeleri de etkili olmuştur. Çadirkaya'nın sürekli göç alıp veren bir yer olması bu değerleri zenginleştirirken aynı zamanda unutulmaya açık hale de getirmiştir.

Çalışmamızda, Çadirkaya ve çevresinde ölümle ilgili örnekleri tespit edip bu uygulamaların geçirdiği değişim ve gelişimi ortaya koymaya çalışacağız. Çadirkaya ve çevresinden ölüm ile ilgili tespit ettiğimiz inanç ve uygulamaları üç ana başlık altında değerlendirdik.

1. Ölüm Öncesi

1.1. Ölümü Anımsatan İnanışlar ve Uygulamalar

Çalışma alanımız olan Çadirkaya ve çevresinde ölümün habercisi olarak görülen ön belirtiler şunlardır:

Rüya ile ilgili olanlar:

“Rüya, kişinin gerçek yaşamıyla can bulan bir çeşit yaratma eylemidir; rüyanın içeriğinde üstü örtülü bir giz/sır vardır ve bu bağlamda rüya; rüyayı gören kişinin öznel/içsel dünyasının kapılarını açan bir anahtar konumundadır” (Alsaç, 2004: 172). İnsanoğlunun zihnini tarihin ilk dönemlerinden beri meşgul eden rüyaya, her toplumda farklı anlamlar yüklenmiştir. Bu anlamlandırmada belirleyici olan unsur ise kültürdür.

Kültürel farklılık rüyaların yorumlanması esnasında da kendini göstermiştir. Bazı durumlarda rüyanın aynen gerçekleşeceği söylenirken bazen de tersinin çıkacağı ifade edilir. “Rüyada, bıçaklandığını gören ve acısını çeken kişinin öleceğine inanılır.” (KK.1, KK.3). “Her kim rüyasında öldüğünü görüyorsa uzun ömürlü olur.” (KK.4). “Rüyada damın yıkılması ölüm geleceğine yorumlanır.” (KK.2).

Ev eşyası, araç ve gereçler ile ilgili olanlar:

“Eşikle ilgili inanışların temelinde diriler ile ölümler, bu âlem ile öteki âlem arasındaki bir sınır olduğuna yönelik düşünceler yatar.” (Türkyılmaz, 2019: 155). “Eşikte yemek yenmez, eşiğe tükürülmez, böyle olursa başına kötü bir şey geleceğine inanılır.” (KK.2). “Bir kişi makası bıçağı elden ele alamaz.” (KK.4). “Bıçağı elinden alırsan üzerine tükürmen gerek, yoksa bıçak seni bulur (KK.3).

Gökyüzü ile ilgili olanlar

İnsanoğlu var olduğundan beri gök cisimlerine ilgi duymuştur. Yıldızların kaymasına, ayın parlak oluşuna, ayın kızıl oluşuna anlamlar yüklenmiştir. Aynı inanış Çadirkaya ve çevresinde de söz konusudur. “Bir kişi yıldız kaydığını görürse besmele çelsin.” (KK.4).

Hayvanlarla ilgili ön belirtiler:

İnsanın tabiat olan münasebeti ve asırlar boyunca süzülen kültürel değerler bu inanışların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Çadirkaya kasabasında da ölüm ile ilgili somut olmayan işaretlerin varlığına inanılır. Bunun en güzel örneği hayvanların davranışlarındaki değişikliğin uğursuzluk ve ölüme yorumlanmasıdır. “Elbette, bunda hayvanların insanlarda bulunmayan kimi yetenekleri, önsezileri ve bazı biçimsel özellikleri etkilidir.” (Örnek, 1971: 15). Bu sebeple baykuş, köpek, leylek gibi hayvanların anormal davranışları genellikle ölümle ilişkilendirilmiştir. “Eğer it uzun uzun ve zamansız ulursa bu bir uğursuzluk ya da ölüm gelecek demektir.” (KK.11). “İtin yere yatıp sırtı üstünden tepinmesi yine uğursuzluğa işarettir.” (KK.12).

Doğadaki karga, baykuş gibi bazı kuşların kimi hareketleri de uğursuzluk ve ölüm ile ilişkilendirilmektedir. “Bir eve baykuş musallat olup ölmesi de ölümün başka bir habercisi olarak kabul edilir.” (KK.4, KK.12). Kalafat’a göre: “Makedonya Türkleri arasında baykuşun çatıya

konması, horozların zamansız ötmesi ve köpeklerin uluması ölüm belirtisi olarak kabul edilmektedir.” (Kalafat, 1994: 43). “Çadırkaya’da bir evin damına baykuş konması ev halkından birinin ölümüne işarettir.” (KK.3). Öyle ki “Ocağına baykuş tüneye.” şeklindeki kargış sıkça söylenmektedir.

2. Ölüm Sırasında

2.1. Ölüm Sırasındaki Uygulama ve İnanışlar

Kuran-ı Kerim’de: “Her canlı ölümü tadacaktır.” (Âl-i İmran, 3/185) ayeti ölümün kaçınılmaz son olduğunun ispatıdır. İşte bu kaçınılmaz son insanları, kendilerini bu olaya alıştırmaya yöneltmiştir. Ölüm ile ilgili inanç ve uygulamaları şekillendiren unsurlar ise İslam ve Türk inanç sistemidir.

Kişinin kendini kaybettiği, bilincinin kapandığı duruma “sekerat evresi” denir. “Eğer kişi odaya tanımadığı kişilerin girip çıktığını söylüyorsa ölüm yakındır.” (KK.5). “Hasta yakınları kişinin bu evreye girdiğini yüzünün solmasından, hareketlerinin yavaşlamasından anlar.” (KK.4). “Ölüm döşeğindeki can eğer ölmüş akrabasıyla konuşursa ölüm yaklaşmış demektir.” (KK.17). “Hastanın evdekileri ve yakınlarını artık tanıyamaması, odaya sürekli birilerin geldiğini görmesi, yabancıların onu ziyaret ettiğini söylemesi, rüyasında sayıklaması vefatın yaklaştığına işarettir. Hasta eğer ki mevsiminde olmadığı halde meyve isterse o da vefata yorulur.” (KK.8, KK.13).

“Sekerat anında, şeytanın ölecek kişiye imanını vermesi karşılığında su teklif ettiğine inanılır. Bu nedenle bu kişilerin sürekli ağzına su damlatılır.” (KK.9). Sekerat anında kişi kibleye çevrilir, yanındakiler sürekli “La ilahe illallah Muhammedun rasulullah” şeklinde şahadet getirerek hastadan da tekrar etmesini ister. Alevi köyü olan Küçükağa’da ise ölümü yaklaşan kişinin yanında “Alevi geleneğinde yer alan “La ilahe illallah Muhammedun rasulullah, Aliyun veliyullah” kelime-i tevhidi zikredilir. Sonra ağzına su damlatılır.” (KK.7).

“Ruhun kolayca çıkmasına” ya da “meleklerin içeri girmesine” (Örnek, 1977: 214) niyetiyle pencerelerin açık tutulması uygulaması yörede de yaşamaktadır. “Biz ölüm anı yaklaşınca Azrail çabuk gelsin diye pencere açarız” (KK.7). Ölümün yaklaştığı anlaşılırsa etraftakiler Yasin okur. Böylelikle hasta kişinin ruhunun kolay çıkacağına inanılır. “Alevilerde ise Yasin okumayı bilen varsa çağrılır. Yoksa Türkçe dua ve düvazlar okunur.” (KK.7).

3. Ölüm Sonrası

Türklerde, ölen kişinin ardından merasim düzenleme geleneği asırlardır devam etmektedir. Öyle ki “yuğ” adı verilen cenaze merasimleri bu duruma en güzel örnektir. Roux, “yuğ” kelimesini “yok etmek, besin, yemek ve sevinç” şeklinde tanımlamaktadır. (Roux, 1999: 262). Divanü Lügati’t-Türk’te “yuğ”, ölümden sonra verilen yemek (Atalay, 1998: 143) şeklinde tanımlanmaktadır.

3.1. Ölüm Sonrasındaki İnanış ve Uygulamalar

Ölümün hadisesinin gerçekleşmesin ardından aile fertleri, eşi dostu ne yapacağını bilemez. Burada acıyı hafifletme görevi konu komşuya düşer. Öyle ki Alevilerde musahip ve kirve en önemli yardımcılarıdır.

Ölüm gerçekleştiikten sonra uzak ve yakın akrabaya, eşe dosta ölümün gerçekleştiği haberi verilir. Çadırkaya'nın merkezinde ölüm ile ilgili "vefat etti, Allah'ın rahmetine kavuştu" ifadeler kullanılırken Alevi köylerinde ise vefat eden kişi için "Hakka yürüdü" tabiri kullanılır. "Hakka yürüyen kişinin önce elbiseleri düzeltilir. Sonra üzeri beyaz bir örtü ile örtülür." (KK.4).

Ölen kişi bekletilmeden gömülür.Yine Alevi inancına göre vefat eğer akşam vakti olmuşsa bir defin yapılmaz. "Güneş battıktan sonra hayır yoktur. Gün battıktan sonra toprak mühürlenir." (KK.7) diye ertesi gün beklenir. Bu duruma "Ölünün gecelemesi" adı verilir. "Cenaze sabaha kadar evinde misafir edilir ve sonrasında ya cemevine ya da camiye götürülür." (KK.7). "Cenaze gece bekletildiğinde sırada üzerine metal eşya konulur."(KK.4, KK.5, KK.6).

3.2. Defin İşlemleriyle İlgili İnanç ve Uygulamalar

Ölüm tüm canlılar için acı veren bir olaydır. Fakat Türklerin kadim inançlarında ölümle birlikte hayatın sonlanmadığı bilakis gerçek hayatın ölüm ile başladığı düşüncesi hâkimdir. Bu da ölüm hadisesinde ölen kişinin yakın, eş ve dostlarına bir teselli vesilesidir.

Ölen kişi için önce sala okunur. "Bu sayede yöredekiler kimin öldüğünü anlarlar. Eğer yakıları uzakta ise cenaze onlar gelene kadar birkaç gün bekletilir." (KK.6, KK.9, KK.10). Çadırkaya kasabasında da defin işlemlerine "cenaze kaldırmak" tabiri kullanılmaktadır. Bu uygulamanın geçmişten gelen bir uygulamaya dayandığı açıktır. Kaynak kişilerimizden Derya Korkmaz bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: "Bizim bazı Alevi köylerinde Hakka yürüyen kişinin cenazesini üç defa yere koyup tekrar kaldırırılar." (KK.7).

Cenaze yıkama işlemi yine İslam'a ve Türk geleneklerine uygun olarak yapılır. "Vefat eden kişi kadınsa kadınlar tarafından, erkekse erkekler tarafından yıkanır." (KK.2). "Yıkama için su kabağının içinden çıkarılan özel bir lif vardır, onu kullanırlar, su ne sıcak ne de soğuk olmalıdır." (KK.4, KK.5). Alevilerde ise cenaze yıkanırken ölenin musahibi, aile fertleri yanında bulunur. Çadırkaya'da cenaze eğer erkekse imam yıkar kadınsa yakınlarından biri yıkar. "Bizim Alevilerde yuğucu yıkar koyucu ise su döker" (KK.7).

Yine Alevilerde cenaze hak döşeğinden alınıp sırt üstü gelecek şekilde teneşire yatırılır. Dede başında şu duayı okur: "Muhammed'e, Pirimiz Ali'ye, İmam Hasan'a, Şah Hüseyin'e salavat (salavat getirilir). Dünya konup göçtüğümüz yerdir. Hak ise bakidir. Allah rahmetini esirgemesin, Şah-ı Merdan seni sancağı altında saklasın. Hu..." (KK.7).

Bu duadan sonra yıkama işine girilir. "Önce besmele niyetine "Bismi Şah" denir. Sonra yuğucu işe başlar. Cenazemiz teneşirdeyken dede "Bismişah" der dua okur. Sonra temiz bir bezle yıkamaya başlar." (KK.1, KK.7).

Cenazenin yıkama işi şu sıra ile gerçekleşir:

"Önce yüzü yunur. Sonra dudakları ve burnu. Sonra üç kez göbeğinin çukuru sıvazlanır. Eller ve kollar yıkanır. En son da başı sıvazlanıp ayakları yıkanır." (KK.7, KK.4). "Cenazenin -üçer defa olmak üzere- sağ ve sol tarafına su dökülür."(KK.1). "Bizim cenazemiz yıkanırken bol dua ve düvazlar okunur. Ama imam yıkarsa bu duaları okumayız." (KK.7).

Yıkama işleminden sonra kefenleme işlemi yapılır. Cenazeyi yıkayan kişi yardım olarak kefenlemeyi de yapar. “Aleviler ise cenazelerine yakasız gömlek giydirir.”(KK.7). “Yine Alevilerde cenazenin yıkama suyundan arta kalan varsa cenaze sahipleri ferahlamak için yüzlerini yıkar.” (KK.3). Kefenin güzel kokması için üstüne çörek otu serpilir. “Cenaze güzel koksun diye kefenin üstüne gül suyu ve çörek otu dökülür.” (KK.7). “Erkeklerde üç parça kadınlarda beş parça kefen bezi olur. Cenazenin kefenlenmesinden sonra sala konulur.” (K6, KK.8).

3.3. Cenaze Taşınırken Yapılan Uygulamalar

“Cenaze, tabuta konduktan sonra erkekler tarafından taşınır. Ancak vefat eden kişi kandınsa yıkama yerinde kadınlar tarafından tabuta konulur ve erkeklere teslim edilir.” (KK.8, KK.11).

“Cenaze taşıma sırasında güçlük veriyorsa “Rahmetlinin günahı çokmuş” diye yorulur.” (KK.8). “Cenaze önce evine getirilip helallik alınır.” (KK.11). “Cenaze, geçerken herkes ayağa kalkar, müsait olan cenazenin defnine katılır.” (KK.9). “Cenaze elle gösterilmez ve ardından kötü söz konuşulmaz. “Allah rahmet eylesin.” denir.” (KK.6).

3.4. Cenaze Namazı, Defin ve Mezarlıktaki Uygulamalar

Kabirler kişinin ebedi istirahat yerleridir. Bu bağlamda mezarlık çevresinde gelişen inanç ve uygulamalar meydana gelmiştir. Burada öne çıkan unsur ise yine İslam ve Türk inanç sistemidir.

Kerahet vakti denilen vakitlerde defin yapılmaz. “Her vakit yapılır ama kerahet vakti defnetmeyiz, genelde öğle ya da ikinci namazına müteakip defnederiz.” (KK.6).

Cenaze namazı İslam inancının gerekleri göz önüne alınarak kılınır. “Cenaze, mezarlığa getirildikten sonra musalla taşına yerleştirilir ve namaz için 3, 5, 7 ve 9 gibi tek rakamdan oluşan saflar oluşturulur. Ölen kişi erkekse er kişi niyetine kadınsa hatun kişi niyetine şeklinde niyet edilerek namazı kılınır.” (KK.10, KK. 11). Alevi köylerinde cenaze namazında ayım yoktur. “Neresi müsaitse biz oradan kaldırıyoruz” (KK.7, KK.8). “Camiden kalkarsa dede de imam da kıldırır namazını. İmam varsa Sünnilere göre kıldırır namazını.” (KK.8). “Cem evinde kılınan namaz, saf durarak olmaz. Biz bu namaza “Halka namazı” deriz. Fatıha bilen okur bilmeyen bildiği duayı okur.” (KK.7).

Namazdan sonra önceden kazılan mezara defin işlemi yapılır. “Mezar kazılırken zorluk çıkıyorsa ölen kişinin günahının çok olduğuna inanılır.” (KK.8, KK.1, KK.5). “Mezarı akrabasından biri kazmaz.” (KK.8). “Mezar doğu-batı yönünde kazılır. Derinliği, erkekler için göbek, kadınlar için göğüs hizasında olur. Bu sırada mezara yakınlarından iki kişi iner. Ayak ve başından tutup yüzü muhakkak kibleye gelecek şekilde kabre yatırılır. Bu sırada orada hazır bulunanlar, mezara birer avuç toprak atarlar.” (KK.6, KK.10, KK.11). “Alevilerde de kabre de erkekler girer. Cenaze kabre indirilir. Hoca, defin esnasında cenazenin yüzünü açar “Gelsin yakınları görsün hem de gözlerine toprak koysun” der. Cenazenin yakınlarından biri gidip cenazenin gözlerine toprak koyar ki, bu dünyada gözü kalmassın” (KK.7).

Çalışmamız sırasında aslen Merzifonlu olan kişi Merzifon’daki cenazelerinde Sünni hocanın alevi geleneklerini bildiğini ve cenazeyi Alevi ritüellerine uygun olarak kaldırdığını ifade etmiştir (KK.7). “Gerekli işlemler yapıldıktan sonra herkes üçer kürek toprak atar.” “Toprağı atan kişi küreği yere bırakır, sonraki yerden alır.” (KK.3, KK.8, KK.11).

3.5. Talkın ve İskat

“Talkın, ölen kişinin sorgu melekleri tarafından sorgulanması ve bu sorgu sırasında kolay cevap verebilmesi için imam tarafından önceden yapılan bir hatırlatmadır.”(https://sozluk.gov.tr/talkın). “Cenaze sahibi imamla birlikte mezarlıkta kalır. İmam, mevtaya adıyla seslenir. Sonra sırasıyla “Rabbin Allah, peygamberin Hz. Muhammet (SAV), Allah kulusun, kıblen Kâbe-i Muazzama” der. Defin sonrasında yapılan bir diğer uygulama da ıskatadır. “Ölünün sağlığında kılamadığı namazlarının affi için ıskata oturulur. Genellikle bu işlem camide yapılır. İlk önce namazının kefareti belirlenir, sonra ölen kişinin yaşı hesaplanır, kefaret parası bir bez içerisinde halka oluşturmuş kişiler tarafından alınarak elden ele geçer. Bu işlem maddi durumu iyi olmayan kişilere yaptırılır. Halkada oluşturan kişiler ölen kişinin namaz borcu bitene kadar sırayla “Aldım, verdim” diyerek ıskatı devam ettirir. Günümüzde ıskata oturma pek yapılmamaktadır.” (KK.6, KK.11, KK.5).

Küçükağa cemevinden kaldırılan bir cenazede şu şekilde talkın verilmiştir:

“Bismi Şah... Ey falan kişi (burada üç kez, ölünün annesi ve kendi adı söylenir). Bilirim ve bildiririm ki Allah’tan başka Tanrı yoktur. Yine bilirim ve bildiririm ki Muhammed, Allah’ın kulu ve Resulüdür. Ve tanıklık ederim ki Şah-ı Velayet İmam-ı Ali Tanrının velisidir. Cennet haktır, cennet haktır, cennet haktır. Cehennem de haktır. Mahşerde toplandığımız gün ikrarını unutma Rabbin Allah, Dinin İslam, peygamberin Muhammet, imamın Ali, tüm Müslümanlar kardeşindir. Ey rabbim biz senden geldik sana döneceğiz. Bu canı bağışla. Hu isminle, Hu.” (KK.12)

3.6. Cenaze Evi

Çadırkaya ve yöresinde konu komşu cenaze sahiplerine yakından ilgi göstermektedir. Yine özellikle Alevilerde ölen kişinin musahibi ve kirvesi ailesi ile birlikte cenaze sahiplerinin yanında olur. “Ölenin ruhunun evini kolayca bulabilmesi için, onun odası üç gün süreyle geceli gündüzlü aydınlatılır. Bu süre içerisinde en yakın dostları ve akrabaları cenaze sahiplerini yalnız bırakmazlar ve geceleri kimse uyumaz.” (KK.7, KK.4).

Çadırkaya’da Şafaklı aşiretine mensup kişilerin dışında yas törenlerinin daha fazla yapıldığı tespit edilmiştir. Yörenin yörükleri diyebileceğimiz Şafaklı aşireti mensubu kişilerde yas süresi hemen hiç yoktur. Bunun sebebini “Şafaklının yas tutacak zamanı yoktur.”(KK.11) şeklinde ifade etmektedirler.

Kişilerin gönlünden geçen, ölümün yaşlılık sonucunda vuku bulmasıdır. Erken yaşta gelen ölüm geride kalan eş, dost ve akrabanın acısında ve yasında etkili olacaktır. Yas Aleviler için önem arz etmektedir. Burada cenaze sahibine destek olmak da musahibin görevidir. “Yasın sonunda cenaze sahibini musahibi berbere götürür tıraşını yaptırır.” (KK.7). Yine Alevilerde “Birkaç gün televizyon açılmaz, çamaşır yıkanmaz, yemek pişmez. Saç sakal kesilmez, kara giyinir. Genç olursa daha uzun sürer bu yas.”(KK.7).

“Cenaze evinde televizyon izlenilmez ve radyo dinlenilmez. Yine yas süresi boyunca saç sakal kesilmez.” (KK.6, KK.8). “Çadırkaya ve yöresinde cenaze yakınları kırk gün boyunca düğün, nişan gibi merasimler düzenlemezler ve bu tür etkinliklere de katılmazlar.”(KK.7). “Cenaze evinde; akşam namazından sonra ışıklar yakılır ve sabaha kadar söndürülmez. Bu durum cenazenin kırkına kadar

sürdürülür.” (KK.8). “Ölünün kıyafetleri, yatağı, yorganı temizlenip fakirlere verilir. Fakir yoksa bizim camilerde ya da cemevinde toplanır.” (KK.7).

Türklerde her zaman kara renk, acının ve yasın sembolü olmuştur (Hacıgökmen, 2013: 399). Türk kültüründe tarih boyunca acıyla, ölümlle, yasla özdeşleşen bu renk sözlü geleneğimizde de kendisine yer bulmuştur. Dede Korku Hikâyelerinde Bamsı Beyrek’in ölüm haberini alan Banu Çiçek’in karalar giymesi (Ergin, 1994: 130-131)Uruz kaybolunca geride kalanların artık ak giymeyeceklerini söyleyip karalar giymeleri (Ergin, 1994: 159) bu duruma örnektir.“Çadırkaya’da da cenaze sahibi renkli giyinmez varsa siyah giyinir.” (KK.6).

3.7. Belirli Günler İle İlgili İnanç ve Uygulamalar

Türk kültüründe bazı önemli günler mevcuttur. Roux’a göre:“*Türkler cenazenin defin işleminden sonra cenaze yemeği anlamına gelen “yoğ” (Eski Türklerde ölümler için yapılan tören) töreni yaparlar. Üçüncü, yedinci, kırkıncı ve yıl dönümlerinde yapılan törenler müzikli şölene dönüşür*”(Roux, 2001: 283-293). Ölen kişinin ardından bu günlere özel uygulama ve pratikler gelişmiştir.

“*Eski Türklerde ölü evinin kirlendiği inancı ile bu evde üç gün süreyle yemek pişirilmezdi.*” (Köprülü, 1966: 92). Bu uygulama Çadırkaya ve yöresinde de gözlemlenmiştir. “Üç gün boyunca cenaze sahibine yemek gider.” (KK.6, KK. 8). “Yedinci gününde ise cenaze sahipleri yemek tertip eder. Yemekle birlikte ölenin ruhu için mevlit okutulur dua edilir.” (KK.6). “Yine ölenin kırkıncı gününde, genellikle bütçeye göre yemek tertip edilir. Burada helva olmazsa olmazdır.” (K6, KK.8).

Alevilerde bu yemek bir özel bir seremoni ile yapılmaktadır. “Kırk gün her cuma günü (perşembeyi cumaya bağlayan gece) evinde ne piştirse yanında bir demlik çay, bir ekmek ve bir bardak suyuyla birlikte köydeki yoksula verilir. Burada fakir tepsi yere inmeden suyu alır suyu içer “Allah kabul etsin” der.” (KK.1, KK.7, KK.8).

Elli ikinci günde cenazenin etinin kemiğinden ayrıldığı gün olduğuna inanılır. “Ölünün Elli ikisinde bol bol dua edilir ve yemek ikramı yapılır.” (KK.6, KK.8). “Aleviler’de elli ikinci gün de yuka ekmeği yapılır sacda yağlanır ve hayrına dağıtılır.” (KK.7).

Birinci yılın sonunda “mezar kaldırma” ya da “mezar beyazlatma” adıyla anılan ritüeller yapılır (Karaoğlan, 2003: 47). “Senesi dolunca bütçeye göre kurban kesilir. Pilav, salata ve mutlaka helvasıyla dağıtılır (KK.7, KK.8, KK.2).

3.8. Mezarlıkta Yapılan Uygulamalar

Ölen kişi, ölmeden önce nereye gömülmeyi vasiyet ettiyse oraya gömülür. Bunun yanında defin işlemi genellikle kasaba içerisindeki mezarlığa yapılır.“Şafaklılar aşiretine mensup kişilerin cenazelerini mezarlık dışında yaylaklara da defnetmektedir.”(KK.4).

Mezarlık ziyaretinde cenaze sahipleri yanlarında arpa, buğday gibi tahıllar götürür. Burada amaç tahılları ölen kişinin ruhu için yaban hayvanlarına vermektir.“Mezara hayvanat için buğday, arpa götürürüz, ölen kişi niyetine serperiz.” (KK.6, KK.9). İnan da kabre konulan yiyecek ve besinleri “*öliye sunulan kurban*” şeklinde ifade eder. Bu yiyeceklerin ölen kişiyi günahlarından arındıracağını ifade etmektedir (İnan, 1986: 189).

“Kabir ziyaretleri Cuma günü, bayram arifesinde ya da kandillerde olur. Kabre gelenler yatana selam verirler. Sonra duasını eder.” (KK.6, KK.8). Araştırmamız sırasında Derya Korkmaz, mezarlık uygulamalarını şu şekilde ifade etmiştir: “Mezara güzel çiçekler ekeriz ve kurumasın diye sularız, mezarın ayakucunda dua ederiz. Bildiğimiz duaları oluruz. Aynı zamanda mezar elle gösterilmez, mezara basılmaz.”(KK.7)

Sonuç

Araştırmada, Erzincan ili Çadirkaya kasabası ve çevresindeki ölüm etrafında gerçekleşen inanç ve uygulamalar tespit edilmeye çalışılmıştır. Geçmişten günümüze değin tüm toplumlar ölüm olgusunu anlamlandırma çabasına girişmiştir. Bu bağlamda ölümü kabullenmek her zaman zor olmuştur. İlkel toplumlar ölümden sonraki hayatı öteki dünya olarak görürken, semavi dinler ölümden sonraki hayata cennet ve cehennem olarak bakmıştır. Hangi dinde olursa olsun insanlar bu kabulleniş sürecini çeşitli inanç ve uygulamalarla hafifletmeye çalışmıştır. Toplumların ölüme bakışı ve onun insanlar üzerinde bıraktığı izler bu ritüellerin boyutunu belirlemektedir. Öyle ki ölümün toplumda bıraktığı etki, kılık kıyafetin şeklinden rengine, yapılan yemeklere, kişilerin duruşlarına ve konuşmalarına kadar yansımaktadır. Yine geleneğin aktarılması ve uygulanması gibi bir görevi üstlenen ölüm ritüelleri bünyesinde dua okuma ile öteki dünyaya geçişi kolaylaştırma, siyah ile diğer dünyayı hatırlama ve yas tutma, ağıtlar ile ölenin arkasından duyulan özlemi dillendirme, geride kalan elbiseleri fakirlere dağıtarak merhameti ve duayı ölenin üzerinde daim kılma gibi anlamları barındırmaktadır.

Araştırma sırasında gerek ölüm öncesi gerekse sonrasında gelişen uygulamalar ölümüne yüklenen anlamları açıkça göstermektedir. Türürlü duygu karmaşasının yaşandığı cenazeler, kamusal bir alan oluşturmaları nedeniyle toplumsal birleşme alanları olarak görülmektedir. Öyle ki zamanla cenaze törenlerinin üzüntü merasimi işlevinden sıyrılıp eğlence merasimlerine dönüşmüştür (Roux, 1999: 278).

Cenaze töreni ve bununla birlikte verilen yemekler Türk kültürü için son derece önemlidir. Zira bu yemekler hem ölünün ruhuna adak olarak sunulurken hem de toplumsal dayanışmayı sağlamaktadır. Mezarlık ziyaretleri ölünün ruhunun mutlu olması için yapılan uygulamalarken yine ölünün ruhu için sadaka verilmesi uygulaması da aynı amaca hizmet etmektedir.

Çalışmaya konu olan Çadirkaya, her ne kadar birçok yere kıyasla bakir kalsa da ölüm ile ilgili ritüellerin de zaman ve şartlara bağlı olarak evirildiği, değiştiği ve bazen de unutulmaya başlandığı görülmektedir. Evirilen ya da kısmen değişen ritüellerin zamanın doğal akışı içerisinde gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Ayrıca bahse konu olan kasabanın merkezinde bu değişimlerin daha hızlı olduğu tespit edilmiştir. Buna nazaran uzak köylerdeki ölüm ile ilgili ritüellerin devamı dikkat çekicidir. Burada dikkat çeken başka husus da kasabadaki kültürlerin tek bir kültüre dönüşmeye başlamasıdır. Özellikle Alevi toplumu Sünni inanç sistemine göre cenazelerini defne başlaması bize göre Alevi kültürüne ait öğelerin unutulması sürecini hızlandırmıştır.

Diğer taraftan kasabadaki diğer unsurların standart bir uygulama oluşturdukları gözlemlenmiştir. Bu standart ritüeller genel olarak herkes tarafından kabul görmüş ve uygulanmaktadır.

Kaynaklar

- Artun, Erman (1998). “Tekirdağ Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri Doğum-Evlenme-Ölüm”. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, S.10, s.85-107.
- Artun, Erman (2005). *Türk Halkbilimi*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Atalay, Besim (1998). *Divanü Lügati't-Türk Tercümesi III*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bars, Mehmet Emin (2015). “Türk Kültüründe Rüya ve Battal Gazi Destanı'nda İşlevleri”. *International Journal of Language Academy*, S.3, s.73-93.
- Bekki, Salahaddin (2004). “Türk Halk Anlatılarında Ölüm Ruhu Motifi”. *Millî Folklor Dergisi*, S.62, s.53-66.
- Beydili, Celal (2005). *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*. Ankara: Yurt Kitap Yayın.
- Boratav, Pertev Naili (2015). *Yüz Soruda Türk Folkloru*. Ankara: Bilgesu Yayınları.
- Çıplak, Nilgün (2002). “Anadolu'da Ölüm Sonrası Mezarlıklar Çevresinde Oluşan İnanç ve Pratikler”. *Türk Kültürü Dergisi*, S.2, s.605-614.
- Çoruhlu, Yaşar (2002). *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Eliade, Mircea (1999). *Şamanizm*. İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları.
- Ergin, Muharrem (1994). *Dede Korkut kitabı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergun, P. (2013). Türk kültüründe ölümle ilgili bazı terimler. *Millî Folklor Dergisi*, S.6, s.134-148.
- Esin, Emel (2001). *Türk Kozmolojisine Giriş*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Ersoy, Ruhi (2014). “Türklerde Ölüm ve Ölü ile İlgili Rit ve Ritüeller”. *Millî Folklor Dergisi*, S.54, s.86-101.
- Genç, Reşat (2009). *Türk İnanışları ile Milli Geleneklerinde Renkler ve Sarı Kırmızı Yeşil*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- İnan, Abdülkadir (1986). *Tarihte ve Bugün Şamanizm*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kalafat, Yaşar (1996). *İslamiyet ve Türk Halk İnançları*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Karaman, Hayrettin (1996). *Ölüm, Ölü, Defin ve Merasimler, İslam Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Gelenekleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Konukçu, Enver (1998). *Cumhuriyetin 75. Yılında Tercan*. İstanbul: Önder Matbaacılık.
- Ögel, Bahattin (1984). *İslamiyet'ten Önce Türk Kültür Tarihi: Orta Asya Kaynak ve Buluntularına Göre (II. Baskı)*. Ankara: Atatürk Kültür, Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Örnek, Sedat Veyis (1971). *Anadolu Folklorunda Ölüm*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.

Roux, Jean Paul (1999). *Altay Türklerinde Ölüm*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Roux, Jean Poul (2012). *Eski Türk Mitolojisi*. Ankara: Bilgesu Yayınları.

Türkyılmaz, Dilek (2019). “Eşik Altı Boş Değildir: “Eşik” Kavramının Türk Düşüncesine Yansımaları”. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, S.7, s.151-162.

Yeşil, Yılmaz (2014), “Türk Dünyasında Geçiş Dönemi Ritüelleri (Doğum, Evlenme, Ölüm Gelenekleri)”, *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi*, S.9, s.117-136.

<https://sozluk.gov.tr/talkın>. 14.08.2022

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5cc5b87d329882.26180357. 13.04.2022

Kaynak Kişiler

KK.1: Dilan Deniz, 05.09.1960, ilkokul, ev hanımı, Çadirkaya-Erzincan, 17.07.2018.

KK.2: Pınar Yıldız, 05.09.1962, ilkokul, ev hanımı, Çadirkaya-Erzincan, 17.07.2018.

KK.3: Mehmet Yıldız, 01.01.1945, okumamış, çiftçi, Çadirkaya-Erzincan, 16.07.2018

KK.4: Can Polat Dumlu, 09.03.1980, okumamış, çoban, Çadirkaya-Erzincan, 16.07.2018.

KK.5: Semanur Dumlu, 11.02.1980, ilkokul, ev hanımı, Çadirkaya-Erzincan, 17.07.2018.

KK.6: Mehmet Hanifi Kılıç, 16.11.1973, önlisans, belediye personeli, Çadirkaya-Erzincan, 17.07.2018.

KK.7: Derya Korkmaz,06.04.1975, lise, ev hanımı, Çadirkaya-Erzincan, 17.07.2018.

KK.8:Hatice Yıldız, 09.01.1953, okumamış, ev hanımı, Çadirkaya-Erzincan, 17.07.2018.

KK.9: Sibel Can, 04.09.1966, ilkokul, ev hanımı, Çadirkaya-Erzincan, 18.06.2018.

KK.10: Emir Yıldız, 05.09.1982, ilkokul, çiftçi, Çadirkaya-Erzincan, 12.06.2018.

KK. 11: Kadir Seçer, 04.02.1973, ilkokul, çiftçi, Çadirkaya-Erzincan, 12.06.2018.

KK.12: Ahmet Yücel, 10.10.1982, lisans, öğretmen, Çadirkaya-Erzincan, 12.06.2018.

KK.13: Ömer Faruk Baydur,18.06.1985, lise, esnaf, Çadirkaya-Erzincan, 08.06.2018.